

Qo'qon DPI

ILMIY XABARLAR

ISSN: 3030-3958

№ 4/2025

<i>Авлакулова Озода Наримановна</i>	
MEDIA OLAM MANZARASIDA MODALLIK KATEGORIYASINING TIL BIRLIKLARIDA IFODALANISHI <i>Yodgorova Zebo G‘afforovna</i>	1548
МАССОВЫЙ БУМАЖНЫЙ ФОРМАТ КАК ДВИГАТЕЛЬ ПОПУЛЯРНОГО ЧТЕНИЯ <i>Адилова Шахноза Рахимовна</i>	1554
ФОЛЬКЛОР – ОСНОВА ДЕТСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ <i>Адилова Турсуной Кадыровна</i>	1560
INTEGRATIVE REVIEW OF THE EFFECTIVENESS OF THE FLIPPED CLASSROOM IN TURKISH EDUCATION <i>Aybolgan Borasheva</i>	1564
ВЛИЯНИЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ МОТИВОВ НА ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА (НА ПРИМЕРЕ СКАЗОК «МОРОЗКО» И УЗБЕКСКОЙ СКАЗКИ «ЗУМРАД И КИММАТ») <i>Якубова Гулчехра Зиятовна</i>	1572
NAVOIY IJODIDA AXLOQIY G‘OYALAR VA ULARNING BADIY IFODASI <i>Otayarova Umida Bolibek qizi</i>	1576
ALISHER NAVOIYNING “MAHBUB UL-QULUB” ASARIDA KO‘CHIM VA UNING TURLARI <i>Muminova Umida Qarshiyevna</i>	1581
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗАИМСТВОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ СМИ И ИХ ФУНКЦИИ В МЕДИА-ЖИЗНИ <i>Мейлиева Мохидил Одил кизи</i>	1586
EXPRESSIONS OF SELF-SACRIFICE AND DEVOTION IN PROVERBS: A COMPARISON OF ENGLISH AND UZBEK PROVERBS <i>Mamatkulova Shokhsanam</i>	1590
МЕТОДЫ И ПРИЁМЫ СЛОВАРНОЙ РАБОТЫ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА <i>Хайдарова Момокиз Рузибаевна, Айткулова Гулжавхар Шекербаевна, Рахматова Шохиста Махматкобиловна</i>	1594
INGLIZ TILI FONETIKASI VA UNLILAR TASNIFI <i>Maxmudova Nargiza Soat qizi, F.Ibadova</i>	1600
ABDULLA QODIRIY ROMANLARIDA ONA OBRAZINING MILLIY TALQINI <i>Salimova Hulkar Hayot qizi</i>	1608
TILDA KONNOTATSIYA FENOMENI: IKKINCHI NOMLASH VA BAHOLOVCHAN SEMANTIKA DIALEKTIKASI <i>Mirzaabdullayeva Mahliyoхon Xosiljon qizi</i>	1618
РЕАЛИИ И ИХ ВОССОЗДАНИЕ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ <i>Хабибуллаева Ф.К.</i>	1626
ESHQOBIL SHUKUR IJODIDA TASLIMLIK HOLATI <i>Abdurahmonova Uldona Abdujapbarovna</i>	1631
HUVAYDONING TASAVVUFIY QARASHLARI <i>Abduxaliqova Hilola G‘ulom qizi</i>	1637
LEXICAL AND STYLISTIC ANALYSIS OF ZOONYMS IN ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES <i>Akhmedova Nodira Djavadullaevna</i>	1644

ESHQOBIL SHUKUR IJODIDA TASLIMLIK HOLATI

Abdurahmonova Uldona Abdujapbarovna,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti katta
o‘qituvchisi*

E-manzil: uldana.abdurahmonova@mail.ru

Annotatsiya Ushbu maqolada Eshqobil Shukur she’riyatidagi taslimlik holati shoirning “Iltijo”, “Qalb manzaralari” she’ri asosida munojot – najot umidi, tavba, Yaratganga iltijo leytmotivi, majnuntol obrazi tadqiq qilingan.

Kalit so‘zlar: taslimlik holati, munojot, timsol, obraz, majnuntol, najot umidi, leytmotiv, oshiqlik, iltijo timsoli, itoat, ilhom.

Abstract: In this article, based on the poet's poems "Iltijo" and "Qalb manzaralari," the state of surrender in Eshqobil Shukur's poetry is examined: munojot - hope of salvation, repentance, the leitmotif of supplication to the Creator, and the image of the weeping willow.

Keywords: state of surrender, prayer, symbol, image, weeping willow, hope of salvation, leitmotif, love, symbol of supplication, obedience, inspiration.

Аннотация: В данной статье состояние капитуляции в поэзии Эшкабила Шукура исследуется на основе стихотворений поэта "Мольба," "Сцены сердца" муноджот - надежда на спасение, покаяние, лейтмотив мольбы к Создателю, образ плакучей ивы.

Ключевые слова: состояние сдачи, молитва, символ, образ, плакучая ива, надежда на спасение, лейтмотив, любовь, символ мольбы, послушание, вдохновение.

KIRISH

Taslimlik – o‘z lug‘aviy ma’nosida ham qalb salomatligi demak. Ya’ni bu – yaratqning Yaratganini tan olishi, unga tobe bo‘lishi, unga bo‘ysunishi, itoat etishidir. Eshqobil Shukur ijodiy shaxsiyatidagi **taslimlikning birinchi belgisi** – she’rlarida munojot (najot umidi, tavba, Yaratganga iltijo) leytmotivi paydo bo‘lishi bilan xarakterlanadi. Munojot – bu o‘z ojizligini anglash, tan olish, hidoyat yo‘lini so‘rash, duo va albatta ibodat demak. Uning yaqqol timsollaridan biri esa **majnuntol obrazidir**. Majnuntol – oshiqlik, darveshlik, itoat, iltijo timsoli ekani ham buni isbotlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Shoirning 1981-yili yozgan bir she’ri “Men qo‘rqaman majnuntolning arazlashidan...”, deb boshlanadi. “Majnuntolning arazlashi”dan qo‘rquv – ko‘ngildagi itoat tuyg‘usining susayishidan xavotir aslida. Chunki majnuntol shoxlari titroq va yig‘i bilan bir kuy chalmoqda. Bu kuyning ismi – “Munojot”, ya’ni najot so‘ralgan iltijodir.

Keyingi to‘rtlikda majnuntol Shaxsga ko‘chadi: arazlashlar (zaxa yetishlar) majnuntolni (ko‘ngildagi itoatni) chetlab o‘tsin, “majnuntol yaprog‘ida baxt uxlab qolsin” (ya’ni qalbda itoat, sokinlik, shukr hukmronlik qilsin), deya iltijo qilinadi:

*“Samolarga iltijolar yo‘llayman tunlar,
Ko‘zlarimda sokin-sokin chayqaladi dard.
Majnuntolni chetlab o‘tsin arazli kunlar,
Majnuntolning yaprog‘ida uxlab qolsin baxt”*[1.16].

Yana bir she‘rda esa “*Mening qo‘lim ochiq, qo‘llarim ochiq*” satri har ikki qatorda takror bo‘lib kelishi bejiz emas. Qo‘llar ochiqligi, avvalo, itoat, duo, iltijo ramzi edi (she‘r so‘ngidagi “*Sening qo‘llaringdan ayrilgan kundan!*” satri ham yo‘qotishdan keyin topish ilinji, izlov o‘tinchi ekanini dalillaydi).

Bu qo‘llardan “kaptarlar don terib” yesa, “yulduzlar qon so‘radi” (kabutar – qalb, tinchlik, orzu-umid, yulduzlar esa samoviy yorug‘lik, ilohiy nur timsollari). Bu qo‘llarda: a) turnalar arg‘imchoq solsa, yo‘llarning izlari qoladi (turna – xabarchi, elchi, yo‘l – riyozat, toat, odam ramzi); b) kun va tun, qutblar bir-birini topadi (quvvatlar birlashuvi); v) majnuntol ilk bor meva tugadi (iltijoning qabul, duoning ijobat bo‘lishi).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada Eshqobil Shukur she‘riyatidagi taslimlik holati shoirning “Iltijo”, “Qalb manzaralari” she‘ri asosida munojot – najot umidi, tavba, Yaratganga iltijo leytmotivi, majnuntol obrazi tadqiq qilingan.

TAHLIL VA NATIJALAR

1989-yili nashr qilingan “Tungi gullar” kitobi ham “Iltijo” she‘ri bilan boshlangani bejiz emas. Bu munojotda: a) bir karvon bulut; b) tizim-tizim daryo; v) bir qatron muzlik; g) ming ko‘zli buloq so‘rab iltijo qilinmoqda. Bunda bulut, daryo, muzlik, buloq – borliqning yaralishi, yashashi, o‘lishi (shakl o‘zgartirishi) va qayta tirilishidagi muhim kult bo‘lgan suvning uch olamdagi harakatini ifodalamoqda. Suvning uch olamdagi shakllarining o‘z ruhiga qo‘nishini so‘rashdan murod – mudom evrilishlarga mahkum inson ruhiga, qalbiga tozalik, musaffolik, poklanish, hatto quyoshni va qishni pishirar darajada taftli isyon olovini o‘chirishga qodir tavba quvvati (qalb sokinligi) tilanayotganini anglatadi.

Yana bir she‘rda esa “*Oyo‘chog‘da dil pishdi hil-hil, singrab-singrab sitildi sunbul, kelorim ham, bororim ham gil*” (qalb itoat uchun tayyor bo‘ldi, ko‘ngil o‘zining aslini – xokisor tuproq ekanini angladi), der ekan, xaloskor-najotkor ruhiy quvvat chorlanadi:

*“Ilojim-u ilmim – iltijo
O‘zim quvg‘in dilimga Sen jo,
Umrin, she‘rim senda mustajob,
Dilga yorim, kulbama kelgil,
Jon ustiga mehmonim bo‘lgil”*[4.64].

“Yashil qushlar” to‘plamidagi “Qalb manzaralari” manzumasi – ilohiy orom istagan shoir ijodiy shaxsiyatidagi munojot leytmotivining yorqin namoyoni, aytish mumkinki, hayratni

anglashning o‘ziga xos muhim bosqichidir. Xarakterlisi, bunda ilhom ham, ilohiy orom ham, quvvat ham, siyrat ham, hayrat ham faqat va faqat Yaratgandan, Bir-u Bor Zotdan, Olamlar Rabbidan so‘raladi:

*“Yo rabbim! Bu dilga ilhom ato qil,
Bu tilni bu dilga tamom ato qil”...*

Ilhom – pok fitrat, yuksak fahm-farosat, kuchli aql-zakovat, ijodiy-ruhiy quvvatbirlashuvi, ilm beruvchi, yo‘llovchi, eslatuvchi g‘ayb xabari ekanini inobatga olsak, shoirning *“Bu dilga ilhom ato qil”* munojotida Yaratgandan mustahkam iymon, pok fitrat, ezgu amal so‘ralmoqda. *“Tilimni dilimga in‘om et, baxsh et, bo‘ysundir, til va dil birligini – iymon mustahkamligini ber”* ma‘nosidagi *“Bu tilni bu dilga tamom ato qil”* satri ham shunga dalil. Zero, *“iymonning haqiqati gapga to‘g‘ri keluvchi tasdiq va qalbdagi azmu qarordir. Uning tugal bo‘lishi esa a‘zolar amali bilan bog‘liqdir. Kishi batamom iymonli mo‘min bo‘lishi uchun albatta uning e‘tiqodi, so‘zi va amali bir bo‘lishi kerak”*[5.124].

Shu bois ham shoir munojotida o‘ziga *“bizga bu jon, bu jahon nima uchun kerak?”*, *“besh kunlik hayotda ming qabohatning sababi nima?”*, *“razillik qoplagan yolg‘on bo‘stonning mazmuni bormi?”*, *“moddiyat qoplagan mo‘zoriston olaminingchi?”* kabi qator savollar beradi. So‘ng ijodkor atrofiga nazar tashlab, fosiqlar va g‘ofillar davrasida o‘ralashib qolganidan, nafs bazmiga (o‘tkinchi hoyu havaslar bilan kun kechirishga) berilib, hatto halol va harom farqini unutib qo‘yganidan, bu holdan esa pirlari norizo, ya‘ni o‘z ruhi notinch, o‘z qalbi bezovta ekanidan malomat qiladi. Aynan ilohiy orom istayotganining sababi ham hali nafs iskanjasidan to‘la xalos bo‘lmagani, o‘z quvvatini jamlay olmayotganini aytarkan, Yaratgandan dilga quvvat, hayron suratga (olam va odam mohiyatini anglolmayotgan vujudga) subhon siyrat (ulug‘vor, yuksak axloq), o‘ziga qaytish uchun esa hayrat so‘raydi:

*“Yo Rabbim! Bu dilga o‘zing quvvat ber,
Bu hayron suvratga subhon siyrat ber.
Yibording...Qaytmoqqa o‘zing navbat ber,
Yo Rabbim! Xayr qil – hayrat ber, hayrat ber”*[6.72]

Bu munojotdagi yana bir o‘ziga xoslik – islom dinining besh ustunidan biri, Alloh taolo har bir mo‘min-musulmonga farz qilgan ilohiy ne‘mat, mo‘minning meroji bo‘lmish besh vaqt namoz o‘qish ibodati bilan ruhan ulg‘ayish niyati so‘ralayotganidir. Shoir *“men ham bir bandangman, men – zarra, ulg‘ayt // bomdoddan xuftonga besh karra ulg‘ayt”*, deya munojot qilarkan, *“kalomdan kalomga yetolsam, shukr // osmoningga oyday botolsam, shukr”*, deya yozadi.

Munojotning ikkinchi qismida *“Qulingman, men seni bilmog‘ istaram”* satri anafora (takror) sifatida qo‘llanilishi bejiz emas. Bu – ham yaratiqning Yaratgan qoshidagi to‘liq taslimligi, ham yaratiqning o‘zi vositasida Yaratganni bilish istagi. She‘rning har bir bandi yakuni *“istaram”* fe‘li bilan tugashi ham bunga dalil. Bu istakning mazmuni esa *“dunyoni salomat ko‘rmog”*dir.

“Salomat dunyo” tushunchasi esa bu o‘rinda shoir tafakkurida ikki tarkibiy qismni o‘z ichiga oladi: a) ruh salomatligi; b) dil salomatligi. Bulardan tashqari, she‘r tarkibida **“ul oy salomatligi”** obrazi ham borki, biroq ruh va qalb salomatligi nimaligini anglamasdan bu timsol qulfini yechib bo‘lmaydi.

She‘r matni tahlilidan kelib chiqilsa, bunda **ruh salomatligiga** yo‘l qo‘ymayotgan iskanja – dil va tilning bir qutbga kelmagani (yagona o‘zanga birlashmagani) esa *“O‘t bilan o‘ynashib o‘tmog‘da bu dil // Tog‘ bilan qayrashib yitmog‘da bu til”* tarzida ifodalanadi. “O‘t” ramzi bu yerda olovni, munojot mazmunidan kelib chiqsak, nafs va hirsni bildirimoqda. Tog‘ obrazi bo‘lsa iztirob va gunohni anglatmoqda. Chunki *“tog‘ bilan qayrashib”* (tog‘dek iztirobga qayralib) *“yitmog‘da bu til”* (til yo‘qolmoqda) satri shoir bu o‘rinda tog‘ni ulug‘vorlik, salobat yo suyanchiq emas, qayroq ma‘nosida ifodalayotganini dalillaydi. Shu bois ham ijodkor ilohiy quvvat oqimini daryoga, o‘zini esa bu daryodan mosuvo, daryoga yetisha olmayotgan, qirg‘oqdagi qumloqda adashib yotgan baliqqa mengzaydi:

*“Sen – daryo, sen – daryo, muazzam daryo,
Adashgan balig‘day qumlog‘da bu dil”.*

Albatta, baliq suv bilan tirik bo‘lgani kabi ruh ham ilohiy quvvat bilan hayotdir. Shu bois ham shoirning *“ruhimni salomat ko‘rmog‘ istaram”* niyati dil va tilning bir qutbga kelishi (yagona o‘zanga birlashishi) istagidir.

Ko‘ngil va tilning bir nuqtaga birlashishi uchun esa avvalo dil salomatligi lozim. Bu borada shoir o‘z dilini qaqnus bolasiga mengzaydi. Aslida qaqnus – abadiy hayot (tug‘ilish – yashash – o‘lim – qayta tirilish) timsoli, biroq shoir qalbidagi qaqnusga – *“osmonning elchisi”* (ilohiy quvvat oqimi bilan bog‘lovchi elchi)ga esa bu Ilohiy quvvat oqimiga bog‘lanishga kuch yetishmayapti va shuning uchun ham ijodkor o‘z holiga o‘zi hayron bo‘lmoqda, o‘zini o‘zi tergamoqda:

*“Voh, qaqnus bolasi, ey dil, na bo‘ldi,
Osmonning elchisi singil, na bo‘ldi?
Men seni dunyoga qushday uchirdim,
Ko‘z yosh piyolasi chil-chil... na bo‘ldi?
Qulingman, men seni bilmog‘ istaram,
Dilimni salomat ko‘rmog‘ istaram”.*

Ayni shu holning o‘zi taslimlikning go‘zal namunasi – aybni o‘zgadan emas, o‘zidan izlash jarayonini ko‘rsatib beradi. “Qamalda qolgan oy” obrazi esa bu aybdorlik hissini o‘quvchi ko‘z o‘ngida jonlantiradi:

*“Ko‘ksimda qamalib yotibdi bir oy...
Qizg‘aldoq qoniga botibdi bu oy.
G‘ofilman... Men hali hayotdan o‘tmay,
mening hayotimdan o‘tibdi bu oy”.*

Oy – sharq-islom tafakkurida nur, yog‘du timsollarini ifoda etishidan kelib chiqilsa, shoirning *“qamalda qolgan oy”* obrazi – insonga hamisha yo‘ldosh bo‘ladigan ezgulik nurini

anglatmoqda. Oyni “qizg‘aldoq qoni” qamrab olgani bilan esa bu yog‘du yorqinroq nur socha olmayotgani, to‘lin oydek kamolga yetmaganiga, ya‘ni g‘ofillik iymon quvvatini iskanjaga olib turganiga ishora qilinmoqda, bizningcha. Shu bois ham ijodkor bir banda sifatida Yaratgandan shu g‘ofilliklarni ketkazishni, qalbidagi ezgulik nurini salomat ko‘rishni so‘rab, munojot qilmoqda:

*“Qulingman, men seni bilmog‘ istaram,
Ul oyni salomat ko‘rmog‘ istaram”.*

Munojotning uchinchi qismida esa **“Ay dil”** murojaati anafora qilib olingan bo‘lib, uning tong tasviri ichida kelishi qalbda yangi uyg‘onish pallasi boshlanganidan darak beradi. **“Ay dil, hushyor bo‘lg‘il, sahar vaqti bu/ o‘z ichu toshingga safar vaqti bu”** satrlari ko‘ngil hayratni anglashga tayyor bo‘lganini ifodalaydi. Ko‘ngil o‘zini anglashi uchun bu subhidam shu qadar katta imkoniyatki, zavol-u iqbol qaydan bo‘lsa ham, inson bu tongning qaysi burjiga borsa ham, o‘z nafsini yengadigan, o‘zi ustidan muzaffar bo‘ladigan *“zafar vaqti bu”*, faqat buning uchun inson nafs zanjiridan hur-ozod bo‘lishi, o‘zi oldida xuddi qiyomatdagi kabi javob bera olishi kerak:

*“Ay dil, tarab ayla, hursan, ozodsan,
Senga tong, vujudga mahshar vaqti bu”.*

Ko‘ngilning bu subhidamida hatto chaqmoqlar gullaydi, bu ilohiy quvvat hatto kesakni gavharga aylantirishga qodir (*“Tegramda chaqmoqlar gullab yotadir, hatto kesakning ham guhar vaqti bu”*). Shoir aytadiki, *“men tillo tovoqda boshim keltirdim, ay dil, qabul ayla, samar vaqti bu”*, ya‘ni *“o‘z qalbinga itoat bilan keldim, Yaratganga taslim bo‘lib keldim, chunki bundan ruhimga, qalbinga, hayotimga samar (natija, hosil) bordir”*. Faqat buning uchun qalb nafs dunyosidan xalos bo‘lishi kerak, shu uzlatdagina jon qushi Alloh qudratini anglaydi:

*“Hikmat uzlatdadur, uzlat yurakda
Jon qushin Allohga sayrar vaqti bu.
Ay dil, hushyor bo‘lg‘il, sahar vaqti bu,
O‘z ichu tashingga safar vaqti bu”.*

XULOSA

Bu satrlar Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” dostoni boshlanmasidagi **“Jon qushi chun mantiqi roz aylagay, Tengri hamdi birla og‘oz aylagay”** (jon qushi, ya‘ni ko‘ngil o‘z sirlarini bayon qilishga kirishar ekan, uni albatta o‘z Yaratguvchisiga hamd aytish bilan boshlaydi, chunki Olamlar Rabbiiy o‘z sirlarini inson ko‘nglida yashirgan”) baytini yodga soladi. Umuman, **“Qalb manzaralari” munojoti** mazmunan Alisher Navoiy ning **“inson qalbining yo‘qlik zulmatidan qutilib, borlik tongiga erishishi”** haqidagi “Ilk hayrat konsepsiyasi”ga, munojot qiluvchining hissiyot hayronligi Qur’oni Karimdagi Munib (Allohga qaytuvchi, Unga tavba qiluvchi, toatiga yuzlanuvchi) va Muxbit (bo‘ysunuvchi, taskin topuvchi) qalb maqomlariga yaqindir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Eshqobil Shukur. Sochlari sumbul-sumbul. – T.: Adabiyot va san’at, 1988. – B. 16.
2. Eshqobil Shukur. Yurakni o‘rganish. – T.: G‘afur G‘ulom, 1984. – B. 196–197.
3. Eshqobil Shukur. Tungi gullar. – T.: Yosh gvardiya, 1989. – B. 3.
4. Eshqobil Shukur. Yashil qushlar. – T.: Yozuvchi, 1995. – B. 64.
5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Hadisva hayot. 2 juz. – T.: Hilol-nashr, 2013. – B. 124.
6. Eshqobil Shukur. Yashil qushlar. – T.: Yozuvchi, 1995. – B. 71.